

Jersey, New Brunswick: Transaction Publishers, 2002 – P. 42-43. **26.** Rogow A. Power, Corruption, and Rectitude / A. Rogow, H. Lasswell. – Westport: Greenwood Publishing Group, 1963. – 143 p. **27.** Scott J. Comparative Political Corruption / James C. Comparative Political Corruption. – Wisconsin : Prentice-Hall, 1972. – 166 p. **28.** Simons S. Social Decadence / S. Simons // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. – 1901. – Vol.18, № 63. – P. 67. **29.** Tirole J. A Theory of Collective Reputations (with Applications to the Persistence of Corruption and to Firm Quality) / J. A. Tirole // The Review of Economic Studies. – 1996. – Vol. 63, № 1. – P. 1-22.

УДК 328.18

ГРУПОВІ, ЗАГАЛЬНІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ІНТЕРЕСИ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рудницький С. В.

Розглянуто співвідношення групових, загальних та індивідуальних суспільно-політичних інтересів. Встановлено взаємозалежність між інтересами політичних лідерів і груп, між специфічними інтересами сегментів суспільства і загальносуспільними інтересами, підкреслено роль і значення групових інтересів і груп інтересів у суспільно-політичній системі.

Ключові слова: суспільно-політичні інтереси, загальнонаціональні, індивідуальні, групові інтереси, групи інтересів.

The question of relations between group, common and individual political interests was examined. In the paper the author observed interdependence between interests of political leaders and groups, specific interests of segments of society and common national interests, underlined the role and importance of group interests and group of interests in social and political system.

Keywords: social and political interests, common national, individual, group interests, groups of interests.

Суспільно-політичні інтереси відіграють ключову роль у становленні та розвитку суспільства, в процесі функціонування політичної системи, оскільки саме інтереси спонукають суспільно-політичних акторів до дії. Тому всебічний аналіз сутності суспільно-

політичних інтересів є важливою методологічною проблемою. Узгодження загальних, індивідуальних і групових інтересів набуває надзвичайної актуальності для будь-якого суспільства, а насамперед – для українського, в якому співіснують різні мовні, етнічні, конфесійні, культурні групи. Інституціалізація репрезентації, узгодження інтересів суспільних груп, формування суспільно-політичних інститутів – усе це сприяло тому, що «держави з різним історичним минулим, відмінним етнічним складом, у багатьох випадках з різним конфесійним складом, а також за умов класових, регіональних і суттєвих політичних відмінностей зуміли забезпечити внутрішньодержавну політичну стабільність» [1, с. 26]. Зайве говорити про актуальність цього питання для нашої держави, що підтверджують численні спроби реформувати політичну систему сучасної України. Важливим з методологічної точки зору є з'ясування співвідношення групових, індивідуальних і загальних інтересів, що, у свою чергу, вимагає осмислення такої ключової для цього питання категорії, як «суспільно-політичний інтерес».

Розглядаючи поняття «суспільно-політичні інтереси» і споріднену з ним категорію «групи інтересів», слід зазначити, що у західній і вітчизняній суспільно-політичній думці найбільше досліджень присвячено саме груповим інтересам. Насамперед, слід виокремити розвідки щодо історії становлення теорій групової політики [2; 3; 4; 5; 6]. Якщо говорити про самі теорії групової політики, то традиція дослідження груп інтересів бере початок у XVIII ст. від Дж. Медісона [7]. Засновником напрямку й автором цілісної концепції групової політики вважають А. Бентлі [8], ідеї якого поширилися 70-80 рр. XX ст. і пов'язані з працями Д. Трумена [9], М. Олсона [10] та Р. Солсбері [11]. Внесок у теорії групових інтересів зробили також Дж. Вілсон [12] і Р. Дарендорф [13; 14].

На думку В. Биковця, в українській політології 1990 – початку 2000 рр. характерним був державоцентричний погляд на опис розвитку політичної системи. Відповідно у полі зору дослідників були переважно органи державної влади, політичні партії та інституціалізовані громадські організації як базові суб'єкти захисту певних політичних інтересів [5]. Нині українські дослідники активно розробляють тематику ідеологічної структуризації суспільно-політичних інтересів [15], можливостей артикуляції інтересів, які надає виборча система України [16]. Так, Г. Потеряйко, в контексті особливостей політичної суб'єктивізації національних меншин в Україні, розглядає інституціалізацію інтересів [17]. Категорії «соціальний інтерес» і «політичний інтерес» опрацьовувалися такими вченими як С. Рябов і О. Трипольський [18, с. 238-239, 519-520], але, безперечно, найбільше робіт, присвячених саме групам інтересів в українському суспільстві [3;4;5;19;20].

На нашу думку, попри величезний масив літератури, недостатньо висвітлено проблематику суспільно-політичного інтересу як такого, а також мало представлено співвідношення групових, індивідуальних і загальних інтересів.

Тому мета цієї статті - з'ясувати зміст категорії «суспільно-політичний інтерес», а також співвідношення групових, індивідуальних і загальних інтересів.

Згідно з «Політологічним енциклопедичним словником», інтерес (від лат. *interesse* – бути всередині, мати важливе значення) – це об'єктивно зумовлені мотиви діяльності соціальних суб'єктів (окремих людей, соціальних спільнот), які складаються з усвідомлення ними власних потреб і з'ясування умов і засобів їх задоволення [18, с. 238]. У цьому ж джерелі зазначено, що політичні інтереси – це чинники суспільної діяльності людей, їхніх спільнот і об'єднань, спрямовані на здобуття, утримання або перерозподіл державної влади. У ширшому плані до політичних інтересів відносять інтереси, спрямовані на згуртування зусиль усіх або принаймні більшості членів тієї чи іншої спільноти, відстоювання і зміцнення їх соціально-класових позицій у суспільстві [18, с. 519].

Отже, інтереси визначаються потребами, обумовленими становищем (позицією) відповідного суб'єкта (індивіда, соціальної групи, класу, нації тощо) чи то у загальній системі суспільних відносин, чи у наявній політичній системі. Інтерес постає вирішальним мотивом, що мобілізує суб'єкт політики на боротьбу за збереження чи зміну певних умов і форми його суспільно-політичної діяльності, спричиняє самоорганізацію груп.

За суб'єктом інтереси поділяються на індивідуальні, групові і загальні (загальнодержавні або загальнонаціональні). Інколи у вітчизняній літературі виокремлюють інтереси політичних лідерів (президента, голови парламенту, прем'єр-міністра, лідерів партій і фракцій, відомих політиків тощо), тому що вони детерміновані, з одного боку, загальнодержавними або груповими інтересами, а з іншого – індивідуальними інтересами (потреба вгамувати владні амбіції, здобути політичний вплив, соціальний статус, матеріальні потреби тощо). Явище взаємозалежності індивідуальних і групових інтересів корелюється з теорією Р. Солсбері про обмін послугами, який виступає умовою функціонування групи [11].

У вітчизняній і західній науковій літературі інтереси переважно розглядаються через призму групових інтересів (теорії групової політики). На нашу думку, це обумовлено тим, що індивідуальні інтереси практично не можливо класифікувати через їх нескінченну множинність, а загальні інтереси за теорією групової політики детерміновані вектором сил, що виникають унаслідок дії груп

інтересів. Тому доцільно насамперед розглянути сутність індивідуальних і загальних інтересів, щоб перейти до розгляду групових.

При цьому слід звернути увагу на такий факт: представники постмодернізму (З. Бауман, Н. Луман, Д. Роуз, І. Хабермас, Ф. Хайек) на відміну від інституціоналізму класичної соціології (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс) перше місце відводять індивідуальним інтересам, оскільки незалежний індивід, який керується власними інтересами, вирішує сам, членом яких колективів йому вигідно бути [21].

Як вже зазначалося, індивідуальні інтереси через їх множинність майже не можливо класифікувати. Український дослідник А. Волинський, розглядаючи політичну структурування суспільно-політичних інтересів, стверджує, що існує невичерпне розмаїття політичних настанов та політичних пріоритетів усіх без винятку громадян. Ці інтереси (в його класифікації – первинні) формуються на індивідуальному рівні і мають оціночний характер, тому вони не підпадають під жодну класифікацію, за винятком ідеологічної [15].

До загальних інтересів належать інтереси, в яких зацікавлені всі. За вже згадуваним «Політологічним енциклопедичним словником» такими інтересами є: дотримання певного порядку і безпеки; виконання встановлених правил взаємодії, співжиття, встановлення і збереження зв'язків; протистояння руйнівному впливу; прийнятне і можливе в даних умовах розв'язання соціальних суперечностей; поліпшення умов життя людини або просто відтворення. Найпершим вираженням такого спільного інтересу є в наш час збереження цілісності суспільства, відповідного рівню його розвитку порядку взаємодії людей та спільнот, саме існування людини і спільноти, а також самого суспільства [18, с.239]. За іншими джерелами, ключовими соціальними потребами є комунікація (мова, освіта, зв'язок, транспорт), виробництво продуктів і послуг, розподіл благ і привілеїв, безпека громадян, захист їхнього життя і добробуту, соціальний контроль за поведінкою членів суспільства (релігія, мораль, право).

Груповими є інтереси, що притаманні певній групі. На думку розробника теорії групової політики А. Ф. Бентлі, «група – це об'єднання громадян, що розглядається не як абстрактна фізична одиниця суспільства, а як масова діяльність... Немає такої групи, в якій не було б свого інтересу. Груп без інтересу не існує. Суспільство – це сукупність різноманітних груп інтересів, а їх кількість обмежується лише одним показником – інтересами, за якими вони створені і діють» [8, с.221-222]. А. Бентлі трактував групи інтересів дуже широко, відносячи до них будь-які сукупності

людей: від добровільно створених асоціацій і політичних партій аж до державних інститутів.

Інший американський теоретик групової політики Д. Трумен під групою інтересів розуміє будь-яку групу, що має один чи декілька спільних інтересів і висуває певні вимоги до інших груп з метою встановлення, підтримки чи закріплення норм поведінки, які окреслюються спільністю поглядів членів цієї групи [9, с.33]. Залишаючи поза увагою розмежування між групами інтересів і групами тиску, яке виникло ще в часи становлення американської школи групової політики, слід зазначити, що подальший розвиток теорії груп (у тому числі на українському ґрунті) призвів до модифікації розуміння групи інтересів. Так, український дослідник О. Коляса вважає, що на сьогодні як вітчизняна, так і зарубіжна політична думка погоджується з визначенням груп інтересів як добровільних об'єднань людей з формальною основною структурою, в яких особисті вимоги поєднуються з матеріальною, духовною, суспільною користю і котрі виражають себе всередині своєї організації або за допомогою співробітництва і впливу висловлюються стосовно інших груп і політичних інститутів [19]. Ця думка є спірною, оскільки інтереси (і відповідно – групи інтересів) не мусять мати формальної структури, яка є їхньою зовнішньою, а не внутрішньою ознакою.

Щодо питання співвідношення інтересів, слід зазначити, що на думку М. Олсона, політичні блага бувають тільки колективними (громадськими) – їх задоволення не пов'язане з приналежністю до певної групи, а от матеріальні та соціальні блага залежно від умов можуть бути або колективними, або селективними (вузькогруповими) – їх можна задовольнити через приналежність до певної групи [2, с.418]. Групові інтереси відіграють вагомую роль у суспільно-політичних процесах, більше того – вони здатні дефрагментувати суспільство. Так, на думку О. Лісничука, специфічні інтереси сегментів суспільства (соціальних чи етнічних груп) у політичній сфері здатні концентруватися і конкурувати із загальносуспільними, і ця конкурентність може досягати рівня, коли загальносуспільна єдність перетворюється на номінальну [3]. Це твердження є цілком слушним для нашої країни. Українські дослідники Я. Жаліло, В. Лупацій та А. Сменковський [22], а також Л. Панченко [23], вважають, що у перехідних системах, де інститути громадянського суспільства ще не зміцніли, інтегровані суспільно-політичні та політико-економічні інтереси часто підміняються вузькогруповими інтересами політичних суб'єктів.

Як висновок, необхідно зазначити, що інтерес постає вирішальним мотивом, котрий мобілізує суб'єкт політики (суспільство, його частину чи окремого індивіда) на боротьбу

за збереження чи зміну певних умов існування у соціумі і форми суспільно-політичної діяльності. Саме групові інтереси є найсуттєвішими: вони відіграють ключову роль у самоорганізації соціуму і виступають провідними політичними акторами. З одного боку виникає взаємозалежність між інтересами політичних лідерів і груп, з іншого – між специфічними інтересами сегментів суспільства і загальносуспільними, причому специфічні інтереси здатні конкурувати з загальними, що особливо стосується перехідних систем, де інститути громадянського суспільства ще не зміцніли.

1. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с. 2. Представництво інтересів громадян через групову політику / Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – С. 413-447. 3. Лісничук О. Групи інтересів у багатоскладовому суспільстві. Політологічний аналіз. Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / О. В. Лісничук; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 2000. – 20 с. 4. Биковець В. Групи інтересів у політиці: досвід типологізації [Електронний ресурс] / «Журнал Верховної Ради України «Віче». – Режим доступу до журн.: www.viche.info/journal/440 5. Биковець В. Лобізм у системі представництва інтересів [Електронний ресурс] / Політичний менеджмент. – 2008. – №1 (28). Режим доступу до журн.: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=63&c=1401> 6. Л. Бакун. Группы в политике. К истории развития американских теорий. [Електронний ресурс] / Полис. Политические исследования. – Режим доступу до журн.: http://www.politstudies.ru/N2004_fulltext/1999/1/13.htm 7. Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея. – М., 1993. 8. Bentley, Arthur F. The Process of Government: A Study of Social Pressures. - Cambridge, Belknap Press of Harvard University Press, 1967. 9. Truman D. B. The Governmental Process. Political Interests and Public Opinion. – N. Y., 1971 – 156 с. 10. Olson M. The logic of Collective Action. – Cambridge, 1965. 11. Salisbury R.H. Interest Groups Politics in America. – New York, 1970. – 437 с. 12. Wilson G. Interest Groups. – Oxford and Cambridge (Mass.), 1990. 13. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы. – М., 2002. 14. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта [Електронний ресурс] / Социс (Социологические исследования). — 1994. – №5 (28). – С. 142-147. Режим доступу до журн.: <http://www.ecsocman.edu.ru/ images/>

pubs/2005/03/16/0000205960/019_darendorf.pdf 15. Волинський А. Идеологічна структуризація суспільних політичних інтересів // Політичний менеджмент. – 2004. – № 5 (8). – С.71-81. 16. Бойко Н. Виборча система України: суспільно-політичний аспект [Електронний ресурс] / Режим доступу до публікації: www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2006.../06bnsusa.pdf 17. Потеряйко Г. Особливості політичної суб'єктивації національних меншин в Україні / Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Г. В. Потеряйко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – 16 с. 18. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемчушенка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 735 с. 19. Коляса О. Групи інтересу в системі «держава – громадянське суспільство» [Електронний ресурс] / «І». – 2001. – № 21. Режим доступу до журн.: <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/kolasa.htm> 20. Балабанова Н. Від соціального стану до соціальної дії (малий бізнес і суспільство) [Електронний ресурс] / Режим доступу до публікації: www.sociology.kharkov.ua/docs/chten.../balabanova.doc 21. Нуриев Р. Институционализм: вчера, сегодня и завтра. Вступительная статья к «Институциональной экономике». Учебное пособие / А. Олейник. – М.: Инфра, 2000. – С.5-7. 22. Корпоративні інтереси і вибір стратегічних пріоритетів економічної політики / Я. А. Жаліло, В. С. Лупацій, А. Ю. Сменковський. – К.: Нац. ін-т стратег. дослідж., Центр антикриз. дослідж., 1999. – 60 с. 23. Панченко Л. Формування ціннісних орієнтацій молоді в період системної трансформації українського суспільства: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / АПН України. Ін-т вищ. освіти. – К., 2003. – 19 с.

УДК 321.015

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИЗАЙН СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ: КРИЗА ІНДЕНТИЧНОСТІ ТА КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Бунецький Л. Л.

У статті досліджуються деякі аспекти сучасного інституційного процесу, а також особливості трансформаційних змін у системі політичних інститутів в умовах демократичного транзиту України. Запропоновані деякі прикладні заходи щодо якісних змін інституційної системи в Україні з позицій передового світового досвіду.